© Johan Op de Beeck, 2015
Foto omslag: © Episode des Journées de septembre 1830 (sur la place de l'Hôtel de Ville de Bruxelles), Gustave Wappers, 1835
Fotograaf auteursfoto: © Koen Bauters
Omslagontwerp: Aldus
Vormgeving binnenwerk: Aldus

ISBN 978 94 921 5907 6
ISBN 978 94 921 5908 3 (e-book)
D/2015/13.656/6
NUR 688
www.horizon.be
www.overamstel.com

OVERAMSTEL
uitgevers

Horizon is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Vertegenwoordiging in Vlaanderen
L&M Books
Elfenbankdreef 2
2900 Schoten

Vertegenwoordiging in Nederland
Overamstel Uitgevers
Paul van Vlissingenstraat 18
1096 BK Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Bij het achterhalen van de auteursrechten van de illustraties is met grote zorgvuldigheid te werk gegaan. Als er niettemin onvolkomenheden zouden worden geconstateerd, dan zal de uitgeverij daarvan graag op de hoogte worden gesteld.

FSC www.fsc.org MIX Papier van verantwoorde herkomst FSC® C004472

Inhoud

INLEIDING 5

1 EEN JONGE REBEL 12
2 EEN KONING, TWEE LANDEN 20
3 DE VALSE START 38
4 HOLLANDSE REKENKUNDE 50
5 EEN ONOOGLIJKE UITING VAN GEKRENKTHEID 66
6 PENNEN GEDOOPT IN ZWAVELZUUR 74
7 TAAL EN GODSDIENST 88
8 HET PROCES 103
9 DE OMMEZWAAI 112
10 OP NAAR HET ANNUS HORRIBILIS 127
11 DE LIQUIDATIE VAN DE POTTER 139
12 DE ARIA 150
13 GEWAPENDE OPSTAND 175
14 DE SPINDOCTORS VAN DE REVOLUTIE 192
15 MACHTSGREEP 213
16 DE AANVAL OP BRUSSEL 242
17 DE POTTER AAN DE MACHT 269
18 DRAMA TE ANTWERPEN 314
19 MONARCHIE OF REPUBLIEK 331
20 1831 348
21 OORLOG OP KLOMPEN 397
22 DE BELGISCHE KNIEVAL 414

EPILOOG 433

DANKWOORD 447
NAMENREGISTER 448
BIBLIOGRAFIE 451
EINDNOTEN 456

Rogier, Charles 8, 78, 188, 189, 190, 215, 216, 223, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 236, 237, 247, 258, 260, 263, 264, 271, 274, 276, 283, 287, 312, 319, 327, 329, 332, 335, 336, 349, 355, 374, 421, 423, 424, 438
Rogier, Firmin 78
Rouppe, Nicolaas 8, 186, 196, 199, 205, 219, 394, 426
Roussel, Adolphe 187, 243, 421, 430
Saksen-Weimar, Bernard van 264, 402, 404
Sax, Adolphe 153
Schuerman, generaal-majoor 244, 248, 259, 264, 278
Schuermans, Henri 139, 140, 147, 161, 162, 170, 174, 178, 181, 220, 221, 373
Sébastiani, Horace 351
Sécus, François de 182, 184, 213, 219, 232, 238
Speijk, Jan van 398, 400
Spilthoorn, Charles 300, 301, 302, 360, 361, 373, 387, 388, 425, 427
Staedtler, Jean Philippe 167, 170, 180, 199, 202, 205, 227, 229, 235
Stassart, Goswin de 247, 347, 349
Stieldorff, Peter 259
Surlet de Chokier, Erasme 368, 369, 371, 375, 376, 381, 394, 395, 402
Talleyrand(-Périgord), Charles-Maurice de 292, 329, 352, 353, 411
Thorbecke, Johan Rudolph52, 420
Tiecken de Terhove, Michel de 371, 379, 401, 402
Tielemans, Jean-François 73, 85, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 149, 185, 283, 284, 286, 287, 289, 332, 336, 355, 369, 370, 372, 373, 374, 375, 382, 387, 422, 424
Ursel, Charles-Joseph d' 205, 219, 357
Van de Weyer, Sylvain 8; 78, 90, 91, 107; 140; 153:154; 172; 182; 184; 186, 187; 196, 199, 205, 206, 207, 211, 213, 214, 217, 218, 219, 220, 222; 225, 227, 230, 231, 236, 237, 242, 259, 270, 271, 272; 273, 274; 276; 282; 283; 287; 293; 294, 310, 311, 312, 329, 331; 346, 349, 353, 369; 370; 372; 374; 381, 385, 393, 412; 421, 422; 423
Van den Herreweghe, Frans 319, 322, 328
Van der Fosse, Alexandre 166, 169, 174, 175, 176, 180, 181, 184, 186, 215; 216; 218; 226; 228; 235
Van der Smissen, Jacques 199, 223; 225, 242, 279, 357, 359, 360, 377
Van Gobbelschroy, Pierre 13, 72, 75, 77, 78, 87, 90, 92, 97, 99, 132, 134, 147, 153, 154, 155, 174, 181, 186, 238, 294, 418, 419
Van Meenen, Pierre 107, 241, 187, 237, 287, 375, 421
Van Snick, François 342, 343
Van Weydeveldt, Sophie 73
Vleminckx, Jean-François 175, 226, 231, 232, 271, 276
Wellington, hertog van 11, 17, 38, 39, 40, 41, 58, 59, 146, 147, 167, 170, 208, 212, 292, 315, 316, 329, 341, 379
Westreenen van Tiellandt, Willem baron van 67, 68, 69
Willem I, koning 5, 9, 10, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 83, 85, 88, 90, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 112, 113, 117, 118, 119, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 142, 146, 147, 148, 151, 154, 155, 169, 180, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 197, 204, 205, 207, 208, 213, 217, 221, 222, 278, 294, 295, 297, 299, 300, 308, 314, 316, 330, 356, 365, 370, 373, 375, 382, 384, 385, 393, 397, 399, 401, 409, 410, 412, 413, 414, 421, 431, 436, 437, 438
Willem, prins van Oranje 39, 58, 59, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 211, 212, 213, 238, 239, 241, 243, 280, 283, 291, 292, 293, 296, 297, 307, 308, 316, 329, 353, 356, 358, 371, 377, 380, 400, 405, 410, 420
Willems, Jan Frans 133
White, Charles 323, 326, 329, 330, 352, 388, 391
Wyvekens, Paul 341

BIBLIOGRAFIE

Albers, Jaco, 'Willem I en de Tiendaagse Veldtocht', *Historisch Nieuwsblad*, nr. 4, 2012

[Anoniem,] *Procès porté devant la Cour d'assises du Brabant méridional contre L. de Potter, F. Tielemans, A. Barthels, J.-J. Coché-Mommens, E. Vanderstraeten, et J.-B. de Nève, accusés d'avoir excité directement à un complot ou attentat ayant pour but de changer ou de detruire le gouvernement du royaume des Pays-Bas*, Brest Van Kempen, Brussel, 1830

Balthazar, Herman, 'Een politieke droom: het orangisme', in: *Het onverenigd Koninkrijk*, red.: Remieg Aaerts en Gita Deneckere, Ons Erfdeel, Brussel, 2015

Balthazar, Herman, Structuren en mutaties van het politiek personeel te Gent 1780-1850, RUG, onuitgegeven doctoraatsbehandeling, Gent, 1970

Bartels, Adolphe, *Documents historiques sur la Révolution belge*, Lejeune, Brussel, 1836

Bas, François de, *Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd*, 4 dln., Roelants, Schiedam, 1903

Beunje, Roy de, *Napoleon in Nederland 1811-2011*, nummer 1, Stichting Thematijdschriften Amsterdam

Bornewasser, J, 'Het Koninkrijk der Nederlanden, 1815-1830', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, Bussum, 1983

Bologne, Maurice, *Louis De Potter, histoire d'un homme banni de l'histoire*, Biblio, Luik, 1930

Breuer, Ingeborg, *Kopstukken van de filosofie: Taylor*, Lemniscaat, Rotterdam, 2002

Brew, John, *Castlereagh: Enlightenment, War and Tyranny*, Quercus, Londen, 2011

Buffin, Camille, *Mémoires et documents inédits sur la révolution belge et la campagne de Dix-jours (1830-1831)*, 2 dln., Kiessling-Imbreghts, Brussel, 1912

Castelot, André, *Napoléon*, Perrin, Paris, 1968

Cathelin, Jean, *La vie quotidienne en Belgique sous le régime Français 1792-1815*, Hachette, Parijs, 1966

Caulincourt, Armand Augustin Louis de, *Mémoires du general de Caulincourt, Duc de Vicence, Grand Ecuyer de l'Empereur*, vol. I en II, Pickle Partners Publishing, 2011

Colenbrander, H.T, *De Belgische Omwenteling*, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1905
Colenbrander, H.T., *De afscheiding van België*, Meulenhoff, Amsterdam, 1936
Colenbrander, H.T., *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840*, I-X, 's-Gravenhage, Nijhoff, 1905-1922
Conscience, Hendrik, 'De Omwenteling van 1830', in: *Revue Contemporaine*, Brussel, januari 1851, e-book, Gutenberg Project (ook te vinden op: http://www.dbnl.org/tekst/cons001voll13—01/cons001voll13—01—0009.php)
Dalemans, René, en Nicolas De Potter, *Louis de Potter, révolutionnaire Belge en 1830*, e-book
De Failly, Damien, *Secrets d'Etat de la révolution belge*, Mols, Brussel, 2005
De Gerlache, Etienne, *Histoire du Royaume des Pays-Bas. Depuis 1814 jusqu'en 1830*, Hayez, Brussel, 1859
Demelitsch, Fedor von, *Metternich und seine auswärtige Politik*, Cotta, Stuttgart, 1898
Demoulin, Robert, *Les journées de septembre 1830 à Brussel et en Province*, Presses universitaires de Liège-Droz, Luik, 1934
Deneckere, Gita, *Geuzengeweld. Antiklerikaal straatrumoer in de politieke geschiedenis van België, 1831-1914*, VUB Press, Brussel, 1998
Deneckere, Gita, *Leopold I. De eerste koning van Europa*, De Bezige Bij, Antwerpen, 2011
De Potter, Louis, 'Correspondance de De Potter, 9 volumes', in: *'Manuscripts de la Bibliothèque Royale'*, II, 212
De Potter, Louis, *Catéchisme Social*, Mayer & Plateau, Brussel, 1850
De Potter, Louis, *Coup d'oeil rétrospectif sur les idées qui ont triomphé en 1830*, Rozez, Brussel, 1857
De Potter, Louis, *Lettre à mes concitoyens*, De Ode et Wodon, Brussel, 1830
De Potter, Louis, *Révolution belge 1828 à 1839. Souvenirs personnels*, 2 dln., Meline, Can, Brussel, 1838-1839
De Potter, Louis, *De la Révolution à faire d'après l'expérience des révolutions avortées*, Ladvocat, Parijs, 1831
De Potter, Louis, *Union des catholiques et des libéraux dans les Pays-Bas*, Debausseaux, Parijs, 1830
Elias, Henricus, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte. Eerste deel*, Nederlandse Boekhandel, Antwerpen, 1969
Falter, Rolf, *1830. De scheiding van Nederland, België en Luxemburg*, Lannoo, Tielt, 2005
Fortescue, B., *Napoleons's Heritage*, Johan Murray, Londen, 1934
Gaus, Helmut, *A. Gendebien en de organisatie van de Belgische revolutie van 1830*, Academia Press, Gent, 2007

Gendebien, Alexandre, 'Aperçus de la part qu'a prise A. Gendebien à la révolution belge en 1830', in: *La Liberté*, 28 april 1867-26 juli 1868
Gendebien, Alexandre, 'Révélations historiques sur la Révolution belge de 1830', in: Jules Garsou, *Alexandre Gendebien, sa vie, ses mémoires*, René Van Sulper, Brussel, 1930
Gerard, Emmanuel, Els Witte en Eliane Gubin, *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002*, Kamer van Volksvertegenwoordigers, Brussel, 2003
Gerlache, Etienne baron de, *Histoire du Royaume des Pays-Bas, depuis 1814-1840*, 2 dln., Goemaere, Brussel, 1841, 1859
Gerretson, Frederik Carel, *Muiterij en scheuring*, 2 dln., Sijthoff, Leiden, 1936
Gijsberti Hodenpijl, C.F., *Napoleon in Nederland*, De erven F. Boon, Haarlem, 1904
Hogendorp, Gijsbert Karel, *Brieven en gedenkschriften*, 7 dln., Nijhoff, 's-Gravenhage, 1902
Huyttens, Emile, *Discussions du Congrès national de Belgique 1830-1831*, 5 dln., Adolphe Wahlen, Brussel, 1844
Janssens, Jeroen, *De helden van 1830. Feiten en mythes*, Meulenhoff-Manteau, Antwerpen, 2005
Jottrand, Lucien, *Charles-Louis Spilthoorn, Evènements de 1848 en Belgique*, Impr. Vanderauwera, Bruxelles, 1872
Jottrand, Lucien, 'Louis De Potter', in: *Revue Trimestrielle, 28è année, Gand*, 1860
Judo, Frank, en Stijn Van de Perre, *De prijs van de scheiding. Het uiteenvallen van het koninkrijk der Nederlanden (1830-1839)*, Pelckmans, Kapellen, 2007
Juste, Théodore, *Alexandre Gendebien. Les fondateurs de la monarchie Belge*, Muquardt, Brussel, 1874
Juste, Théodore, La révolution Belge, I, II, Nijhoff, La Haye, 1872
Juste, Théodore, *Le comte Félix de Mérode, d'après des documents inédits*, Muquardt Brussel, 1872
Juste, Théodore, *Les fondateurs de la monarchie belge: Sylvain van de Weyer*, Vol 1, Trübner & co, Londres, 1871
Juste, Théodore, *Louis De Potter. Les fondateurs de la monarchie Belge*, Muquardt, Brussel, 1874
Kissinger, Henry, *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-22*, Houghton Mifflin, Boston, 1957
Koch, Jeroen, *Koning Willem I*, Boom, Amsterdam, 2013
Koch, Jeroen, 'Le roi décide seul/De Koning alleen heerst. Het systeem Willem I', in: *Het onverenigd Koninkrijk*, red.: Remieg Aaerts en Gita Deneckere, Ons Erfdeel, Brussel, 2015
Kuypers, Julien, *Les égalitaires en Belgique. Buonarotti et les sociétés secrètes d'après des documents inédits*, Librairie Encyclopedique, Brussel, 1874

Lanzac de Laborie, Léon de, *La domination française en Belgique, Directoire-Consulat-Empire, 1795-1814*, Plon, Parijs, 1895
Lebeau, J., *Souvenirs personnels et correspondance diplomatique 1824-1841*, Office de publicité, Brussel, 1833
Limburg Stirum, graaf van, *Volledig verslag van het verhandelde in de Buitengewone Zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en de verzameling van al de Advijzen uitgebragt betrekkelijk de Koninklijke Boodschap van den 13de september 1830*, uitg. Gebroeders Van Cleef, 's-Gravenhage-Amsterdam, 1830
Mérode, Henri de, *Souvenirs du comte de Mérode-Westerloo*, Greuse, Brussel, 1864
Nothomb, Jean-Baptiste, *Essai historique et politique sur la révolution belge*, Mucquart, Brussel, 1876
Op de Beeck, Johan, *Waterloo. De laatste 100 dagen van Napoleon*, Manteau, Antwerpen, 2013
Pirenne, Henri, *Histoire de Belgique, de la révolution de 1830 à la guerre de 1914*, dl. VI en VII, Maurice Lamertin, Brussel, 1948
Poplimont, Charles, *La Belgique depuis 1830*, Labroue, Bruxelles, 1852
Prims, Floris, *Antwerpen in 1830. Nota's, deel II*, Mij. Voor God en 't Volk, Antwerpen, 1830
Rietbergen, P., en T. Verschaffel (red.), *De erfenis van 1830*, Acco, Leuven, 2006
Rooney, John W., 'Profil du combattant de 1830', in: *Revue Belge d'Histoire Contemporaine*, jrg. 12, 1981
Rooney, John W., *Revolt in the Netherlands: Brussels, 1830*, Coronadao Press, Lawrence, Canada, 1982
Raxhon, Philippe, 'Mémoire de la Révolution française de 1789 et Congres national belge (1830-31)'. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1996, p. 1-2
Scheltens, Henri, *Souvenirs d'un grognard belge. Les mémoires du colonel Scheltens*, Dessart, Brussel, z.j.
Smits, A., *1830. Scheuring in de Nederlanden*, 4 dln., UGA, Heule, 1983
Staedler, J., 'Précis historique de la révolution belge, Quatre rédactions', in: *Manuscripts de la Bibliothèque Royale 5249 (IL 3756)*
Stengers, Jean, *Histoire du sentiment national en Belgique des origines à 1918*, deel 1, *Les Racines de la Belgique*, Racine, Brussel, 2000
Swart, Erik, '"Subjecten en sujetten". Willem I en de creatie van een nieuw officierscorps', in: *Armamentaria* 35 (2000) 89-111
Talleyrand-Périgord, Charles Maurice de, *Mémoires du Prince de Talleyrand*, 3 dln., ed. Duc de Broglie, Calman Lévy, Parijs, 1891
Tamse, C.A., en E. Witte, *Staats- en natievorming in Willem I's koninkrijk (1815-1830)*, VUBPress-Bosch & Koening, Brussel-Baarn, 1992
Thonissen, Jean Joseph, *Vie du comte Félix de Mérode*, Fonteyn, Leuven, 1861

Thorbecke, Johan Rudolph, *Historische schetsen*, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1872
Uitterhoeve, Wilfried, *Een innige vereeniging. Naar één koninkrijk van Nederland en België in 1815*, Vantilt, Nijmegen, 2015
Van den Dungen, Pierre, 'Le rôle des milieux de presse dans la fondation de l'Etat belge et la création d'une "opinion publique" nationale (1830-1860)', in: *Revue de Civilisation Contemporaine de l'Université de Bretagne Occidentale EUROPES/AMÉRIQUES*
Van Kalken, Frans, *Histoire du royaume des Pays-Bas et de la révolution belge de 1830*, Lebegue, Brussel, 1910
Van Turenhoudt, E., *Un Philosophe au Pouvoir, Louis De Potter*, Dessart, Brussel, 1946
Van Zanten, Jeroen, *Koning Willem II*, Boom, Amsterdam, 2013
Van Zanten, Jeroen, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard. Politieke discussie en oppositievorming 1813-1840*, Uitgeverij Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2004
Wargny, A. de, *Esquisses historiques de la révolution de la Belgique en 1830*, Tarlier, Brussel, 1830
Wellington, hertog van, *Supplementary Despatches and Memoranda of Field Marshal Arthur, Duke of Wellington, KG*, ed. A.R. Wellesley, 15 dln. Murray, Londen, 1858-1872
White, Charles, *The Belgic Revolution*, Whitaker & co, Londen, 1835
Witte, Els, 'De Belgische radikalen. Brugfiguren in de demokratische beweging (1830-1847)', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 90 (1977) 11-25
Witte, Els, *De constructie van België: 1828-1847*, LannooCampus, Leuven, 2006
Witte, Els, *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie 1828-1850*, De Bezige Bij, Antwerpen, 2014
Witte, Els, *Politieke machtsstrijd in en om de voornaamste Belgische steden. 1830-1848*, Pro civitate, Brussel, 1973
Wouters, Hubert, *Documenten betreffende de geschiedenis van de arbeidersbeweging*, Interuniversitair centrum hedendaagse geschiedenis, Leuven, 1964

EINDNOTEN

1 'Geschiedkundige Beschouwingen over de belangrijkste concilies sinds de Apostelen tot aan het schisma van het Westen'.
2 Het portret van De Potter door Matilde Malenchini-Meoni hangt tegenwoordig in het Groeningemuseum te Brugge.
3 Het citaat is afkomstig van de Britse ambassadeur Clancarty.
4 Koch, p. 223.
5 Van Zanten, Schielijk, p. 28.
6 Geciteerd in: Uitterhoeve, p. 67.
7 Uitterhoeve, p. 68.
8 Van Zanten, Schielijk, p. 33-34.
9 Witte, *Het verloren koninkrijk*, p. 32.
10 Castlereagh aan Clancarty, 16 mei 1814; afschrift in de verzameling-Van Nagell, Rijksarchief, Den Haag.
11 De Souvereine Vorst aan Van Nagell, 16 mei 1814, Rijksarchief, Den Haag.
12 Colenbrander, Gedenkstukken, p. 118.
13 Colenbrander, De Belgische Omwenteling, p. 111.
14 Morris, *Recollections*, p. 144.
15 Swart, p. 9.
16 Wellington, *Supplementary Despatches*, XII, p. 167-168.
17 Wellington, *Supplementary Despatches*, X, p. 218-219.
18 Wellington, *Supplementary Despatches*, X, p. 222-223.
19 'Je ne peux pas que regretter infiniment que des mésentendus occassionnent des difficultés qu'une explication franche préviendroit sur le champ. Dès votre arrivée en ce pays je me suis occupé de la manière convenable à remettre en vos mains un commandement que les arrangemens précédents me fesoient juger être déjà entre vos mains. Il a été écrit au gouvernement britannique au sujet de la forme à donner à semblable mesure, et dans l'attente de la réponse j'ai cru ne pouvoir préjuger la question. Connoissant maintenant vos désirs, je me suis empressé de passer sur toute autre considération, et je prendrai encore aujourd'hui les décrets dont traduction ci-jointe, pour autant que vous me ferez savoir qu'ils remplissent vos idées, je suis prêt d'y porter toutes les modifications que vous jugerez convenable, attachant trop de prix au bonheur que mes fils ont de servir sous les orderes du grand capitaine qui a bien voulu former l'aîné, et à l'honneur et à la gloire que mon armée pourra recueillir sous votre commandement, pour ne pas aller au devant de vos désirs quand seulement je parviens à en avoir connoissance. Je me flatte que mon armée rendra digne d'un pareil chef, et que vous prendrez à son égard les arrangements dont il a été précédemment question que vous avez jugé convenables, et de l'exécution desquels je ne me suis pas occupé, jugeant que le généralissime donneroit des ordres quand il le jugeroit nécessaire.'
20 De vergelijking is afkomstig van Colenbrander, *De Belgische Omwenteling*, p. 134.
21 Geciteerd in: Koch, p. 247.
22 Van Zanten, Schielijk, p. 73-74.
23 Thorbecke, p. 176.
24 Van Hogendorp, dl. 5, p. 53-54.
25 Koch, *Le roi décide seul*, p. 2.
26 Geciteerd in: Falter, p. 31.
27 Koch, p. 219.
28 Van Zanten, Schielijk, p. 90.
29 Koch, p. 324.
30 De graaf van Lens, burgemeester van Gent, aan Van Maanen, 2 februari 1819. Colenbrander, *Belgische Omwenteling*, p. 150.
31 De rapporten van agent Julian werden in 1914 ontdekt door de Nederlandse historicus Colenbrander tussen de 'officiële dépêches' onder de naam 'Correspondance secrète des Pays-Bas'.
32 Colenbrander, *De Belgische Omwenteling*, p. 139.
33 Colenbrander, *De Belgische Omwenteling*, p. 139.
34 Juste, Louis De Potter, p. 4.
35 Geciteerd in: Juste, Louis De Potter, p. 7-8.
36 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 15.
37 Uit *Révolution belge*, I.
38 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 15.
39 Bologne, p. 51.
40 Napoleon, *Corr.* IV, Aix-la-Chapelle, 9 september 1804.
41 Cfr. Witte, *Het verloren koninkrijk*, p. 28.
42 A. arzée, *Essai historique et critique sur les journaux belges*, p. 64.
43 Witte, *De constructie van België*, p. 45.
44 De Leutre, Charles, *Histoire de la révolution belge de 1830*, I, éd. Jamar, Bruxellles, 1850.
45 Witte, *Het verloren koninkrijk*, p. 33.
46 Vosters, p. 154.
47 Koch, p. 413.

48 Geciteerd in: Witte, *Het verloren koninkrijk*, p. 34.
49 Geciteerd in: Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, I, p. 279.
50 Van Zanten, Schielijk, p. 196.
51 Brief van 29 oktober 1825 van De Potter aan Sirtema de Grovestins. Geciteerd in: Juste, La révolution Belge, I, p. 78
52 Caulincourt, *Mémoires*, II, p. 370.
53 Castelot, Napoléon, p. 311
54 Colenbrander, *De Belgische Omwenteling*, p. 142.
55 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 16.
56 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 19.
57 De Potter, Révolution belge, I, p. 21.
58 Juste, Louis De Potter, p. 39-41.
59 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 28.
60 Colenbrander, *De Belgische Omwenteling*, p. 143.
61 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 35.
62 Die eis zou later zelfs leiden tot een strafrechtelijke verantwoordelijkheid, al zou die gestrengheid in de twintigste eeuw weer worden afgeschaft.
63 Brief in *le Courier des Pays Bas*. Geciteerd in: Juste, Louis De Potter p. 31-32.
64 Witte, *De constructie van België*, p. 45.
65 Grondwet 1815, artikel 161.
66 De Potter, *Corr.* IV, p. 46.
67 De Potter, *Union des catholique et des libéraux dan les Pays-bas.*
68 De Potter, *Union*, p. 6.
69 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 40.
70 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 21-22.
71 Colenbrander, *De Belgische Omwenteling*, p. 153.
72 L. Antheunis, 'Een Florentijnsch avonturier in dienst van koning Willem der Nederlanden. Graaf Georges Libri-Bagnano. 1780-1836', *Bijdragen tot de Geschiedenis*, jrg. 29, nr. 10-12, 1938, p. 245- 289, jrg. 30, nr. 1-3, 1939, p. 1-36. Louis Leconte, *Les éphémères de la Révolution de 1830*, Brussel, Editions universitaires, 1945, p. 95.
73 Henri Pirenne geciteerd in: Julien Pecheux, 'Evolution de la presse en Belgique', *La Nation*, nr. 39, 1950, p. 45.
74 Witte, *Het verloren koninkrijk*, p. 71.
75 Gerlache, p. 215-220, en Van Kalken, p. 100-101.
76 Smits, I, p. 62.
77 Brief Von Mier aan Metternich, 21 juni 1830, in: Colenbrander, *Gedenkstukken*, X, p. 331 e.v.
78 'Lettre de Démophile au roi sur le nouveau projet de loi contre la presse et le message qui l'accompagne'.
79 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 51.
80 Geciteerd in: Koch, p. 433.
81 Colenbrander, *Gedenkstukken*, IX, p. 306.
82 Colenbrander, *Gedenkstukken*, IX, p. 306.
83 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 73.
84 Geciteerd in: De Potter, *Révolution belge*, I, p. 81.
85 Bologne, p. 90.
86 De Potter, *Révolution Belge*, I, p. 99.
87 Geciteerd in: Falter, p. 36.
88 Smits, I, p. 264.
89 Smits, I, p. 264.
90 Geciteerd in: Falter, p. 37.
91 Smits, I, p. 117.
92 Gendebien, Aperçu, p. 200.
93 Heilige liefde voor het vaderland, Geef ons durf en trots. Aan mijn land dank ik mijn leven. Aan mij zal het zijn vrijheid danken.
94 Laten we wraak nemen. Geef ons wapens, geef ons fakkels. Laat ons moedig een einde maken aan ons lijden.
95 Buffin, p. 25.
96 Rooney, p. 490.
97 Buffin, I, p. 32.
98 Geciteerd in: Smits, I, p. 125.
99 Levae aan De Potter, 4 september 1830 (geciteerd in: De Potter, *Révolution belge*, II, 174).
100 Bartels, p. X.
101 Juste, *La révolution Belge de 1830*, II, p. 184.
102 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 112.
103 Geciteerd in: Falter, p. 44.
104 Smits, I, p. 119.
105 Smits, I, p. 131.
106 Geciteerd in: Smits, I, p. 135.
107 Gendebien, *Révélations*, p. 204.
108 *Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, deel 58, p. 767.
109 Geciteerd in: Smits, I, p. 140.
110 Gerretson, I, p. 171.
111 Gaus, p. 23.
112 Fagel aan Verstolk, 31 augustus 1830, *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 1935, p. 23.
113 Van Zanten, Schielijk, p. 286.
114 'U bent geen Belg, mijnheer de graaf, u bent Fransman, u hebt niet het recht u te bemoeien met de Belgische aangelegenheden.' Gendebien, *Aperçus*, p. 218.

115 Rapport van 1 september 1830 aan Metternich, *Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, deel 44, p. 147.
116 Gendebien, *Aperçus*, p. 221.
117 Van Zanten, *Koning Willem II*, p. 314.
118 Colenbrander, *Gedenkstukken*, X, p. 6-7.
119 Buffin, I, p. 54.
120 Buffin, II, p. 58.
121 Gendebien had intussen wel zijn ontslag ingediend bij L'Espérance 'om niet in tegenspraak te zijn met de principes van het unionisme', zoals hij het zelf uitlegde.
122 Gendebien, *Aperçus*, p. 221.
123 Buffin, II, p. 66.
124 Koninklijk Huisarchief, Koning Willem I, VIIIa, p. 109 en 124.
125 Smits, I, p. 200.
126 Colenbrander, *Gedenkstukken*, X-4, p. 111.
127 Colenbrander, *Gedenkstukken*, X-1, p. 28-29.
128 Koch, p. 454.
129 Juste, *Louis De Potter*, p. 72.
130 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 118.
131 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 120.
132 Van Zanten, *Koning Willem II*, p. 321
133 Gerretson, II, p. 269.
134 Van Zanten, *Koning Willem II*, p. 321
135 Geciteerd in: Gaus, p. 35.
136 Juste, *La révolution Belge*, II, p. 182. De Potter, *Lettre à mes concitoyens*, p. 4, en *Révolution belge*, I, p. 121-129.
137 Gendebien, *Aperçus*, p. 249.
138 Gendebien, *Aperçus*, p. 253.
139 Gendebien, *Aperçus*, p. 257.
140 Buffin, II, p. 174.
141 Gendebien, *Aperçus*, p. 262.
142 Gendebien is altijd dubbelzinnig geweest over zijn bedoelingen in die periode. Later beweerde hij dat 'men hem de dictatuur was komen aanbieden', maar dat hij geweigerd had.
143 Smits, I, p. 375.
144 Juste, *La révolution Belge*, II, p. 187.
145 De Wargny, 202.
146 Gerretson, II, p. 293.
147 Van Limburg Stirum, p. XVII.
148 *Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, deel 40, p. 51.
149 Colenbrander, *Afscheiding*, p. 59.
150 *Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, deel 40, p. 65.
151 RA, *Staats Secretarie geheim*. La Haye, 17 septembre 1830, Q 32 bis.
152 Buffin, II, p. 35: *Journal de Constant Rebecque*.
153 Rooney, p. 493.
154 Rooney, p. 488-489.
155 Stengers, p. 140.
156 De Bas, IV, p. 430.
157 Buffin, II, p. 43: *Journal de Constant Rebecque*.
158 Falter, p. 114.
159 Buffin, , I, p. 360: *Mémoires de Pletinckx*.
160 De Bas, IV, p. 441.
161 Rooney, p. 490.
162 Juste, *La révolution belge*, II, p. 190.
163 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 121.
164 Cfr. Rooney, p. 493.
165 Gendebien, *Aperçus*, p. 306.
166 Smits, II, p. 133.
167 Smits, II, p. 131.
168 Juste, *Les fondateurs de la monarchie*, I, p. 86.
169 Prims, p. 120.
170 Witte, *Het verloren koninkrijk*, p. 47.
171 Smits, I, p. 221.
172 Geciteerd in: Falter, p. 145.
173 Juste, *Louis De Potter*, I, p. 91
174 Koch, p. 460.
175 Colenbrander, *Gedenkstukken*, X-4, p. 207-208.
176 Balthazar, *Een politieke droom*, p. 193-195.
177 Balthazar, p. 489-490.
178 Jottrand, *Charles-Louis Spilthoorn*, p. 9-10 -11.
179 Smits, II, p. 247-248.
180 Lebeau, p. 26.
181 Van Zanten, *Koning Willem II*, p. 328.
182 Van Zanten, *Koning Willem II*, p. 328.
183 Geciteerd in: Van Turenhoudt, p. 177.
184 Van Turenhoudt, p. 137.
185 Gendebien, *Aperçus*, p. 345.
186 White, p. 53.
187 Conscience, p. 7.
188 Geciteerd in: Falter, p. 189.
189 Witte, *Het verloren koninkrijk*, p. 144.
190 Geciteerd in Juste, *Louis De Potter*, p. 99.

191 Gendebien, *Aperçus*, p. 339.
192 De Potter, *Lettre*, p. 15.
193 De Potter, *Lettre à mes concitoyens*, p. 15.
194 Gendebien, *Aperçus*, p. 341.
195 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 213.
196 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 194.
197 Huyttens, I, p. 219, zitting van 20 november 1830.
198 Huyttens, I, p. 202.
199 Huyttens, I, p. 217.
200 Huyttens, I, p. 222.
201 Huyttens, I, p. 200.
202 Huyttens, I, p. 400.
203 Huyttens, I, p. 252-253.
204 Cfr. *De Vaderlander*, 9 dec., 23 nov., 30 nov. 1830, 15 febr. 1831.
205 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 194.
206 Huyttens, I, p. 271-272.
207 Juste, *Alexandre Gendebien*, p. 69.
208 De Potter, *Lettre à mes concitoyens*, p. 11.
209 Van Zanten, *Koning Willem II*, p. 338
210 Jottrand, *Charles-Louis Spilthoorn*, p. 17 e.v.
211 *De Vaderlander*, 18 februari 1831.
212 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 247.
213 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 249, en Bartels, p. 250 e.v.
214 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 227.
215 Juste, *De Potter*, p. 116.
216 Wouters, I, p. 12
217 Gendebien, *Aperçus*, p. 179.
218 Juste, *Alexandre Gendebien*, p. 72.
219 Cfr. citaat in Falter, p. 260.
220 Geciteerd in: Witte, *De Belgische radikalen*, p. 17.
221 Gendebien, *Révélations*, p. 178 e.v.
222 De interpretatie van deze gebeurtenissen is deze van Els Witte in *Het verloren koninkrijk*, p. 217-219.
223 Deneckere, p. 186.
224 Prims, p. 156.
225 Wouters, I, p. 24.
225 Wouters, I, p. 21.
227 Wouters, I, p. 27.
228 White, II, p. 260.
229 Wouters, I, p. 24-25.
230 Wouters, I, p. 27.

231 White, II, p. 284-285.
232 Huyttens, III, p. 451.
233 Huyttens, III, p. 452.
234 Cfr. Deneckere, p. 215.
235 In theorie telde het Scheldeleger 22.671 en het Maasleger 14.525 manschappen. In feite was het aantal parate manschappen te velde geringer.
236 De Failly, p. 166.
237 Albers, p. 3.
238 Albers.
239 De bronnen geven hier een verschillende interpretatie. Volgens generaal de Failly behoorden de sjerpen tot de standaarduitrusting en was er niet voldoende tijd geweest om ze te vervangen door nieuwe.
240 De Failly, p. 228.
241 Juste, *Alexandre Gendebien*, p. 85-86.
242 Albers, p. 1.
243 Geciteerd in: Van Zanten, Schielijk, p. 332.
244 Wouters, II, p. 211.
245 Poplimont, p. 567.
246 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 117.
247 Van Turenhoudt, p. 223.
248 Geciteerd in: Bologne, p. 151.
249 De Potter, *Révolution belge*, II, p. 3.
250 Witte, *Politieke machtsstrijd*, p. 381.
251 Witte, *De Belgische radikalen*, p. 23.
252 Wouters, I, p. 140.
253 Wouters, I, p. 160.
254 Juste, *De Potter*, p. 124.
255 De Potter, *Révolution belge*, I, p. 62 (uitspraak gepubliceerd in de *Courrier* op 1 december 1829).
256 Pirenne, *Histoire de Belgique*, VII, p. 123.
257 Jottrand, Louis De Potter, *Revue Trimestrielle*, 1860. *28è année, Gand*
258 De Potter, *Coup d'oeuil*, p. 100-101.
259 Huyttens, I, p. 285.
260 Deneckere, p. 368.
261 Cfr. Witte, *De constructie van België*, p. 199-200.
262 Witte, *De constructie van België*, p. 93.
263 De Potter, *Coup d'oeuil*, p. 24.
264 De benaming is afkomstig uit: Breuer, p. 8.